

АНАЛІЗ судової практики розгляду кримінальних справ про умисне вбивство з кваліфікуючими ознаками *

Дотримання процесуального закону органами дізнання та досудового слідства при збиранні та оцінці доказів у справах про умисне вбивство. Якість судових рішень у визначеній категорії справ, в тому числі і щодо процесуальної оцінки доказів і визнання їх належними та допустимими (з урахуванням вимог КК 1960 р.)

У ст. 129 Конституції серед основних засад судочинства закріплено, зокрема, такі, як рівність учасників судового процесу перед законом і судом, забезпечення доведеності вини, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, забезпечення обвинуваченому права на захист.

Водночас у ч. 2 ст. 3 Конституції головним обов'язком держави проголошено утвердження та забезпечення прав і свобод людини, отже, правоохоронні органи та суд під час розслідування і розгляду кримінальної справи зобов'язані дотримуватися гарантій прав та свобод людини і громадянина, закріплених у Конституції та в інших законах України.

Проведений аналіз засвідчив, що випадки порушення процесуального закону органами дізнання та досудового слідства при збиранні та оцінці доказів у справах про умисне вбивство є непоодинокими. В окремих справах такі недоліки органів досудового слідства під час розгляду справ судами першої інстанції своєчасно не

виправлялися, що викликало необхідність перегляду вироків судами вищої ланки.

Так, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 17 листопада 2011 р. скасувала вирок Апеляційного суду м. Севастополя від 17 червня 2011 р. щодо А., засудженого за п. 9 ч. 2 ст. 115, ч. 1 ст. 263, ч. 1 ст. 185 КК, а справу направила прокурору м. Севастополя для проведення нового розслідування.

Скасовуючи вирок апеляційного суду, колегія суддів дійшла висновку, що органи досудового слідства та суд допустили неповноту і односторонність з'ясування обставин справи та невідповідність своїх висновків фактичним обставинам справи, що істотно вплинуло на правильність прийняття рішення у справі.

У ході вивчення справи було встановлено, що наявні суперечності в показаннях на досудовому слідстві А., П. та свідків С., Д., Х. свідчать про те, що наведені досудовим слідством докази недостатньо проаналізовані, а в судовому засіданні належно не перевірялися.

Колегія суддів вказала на те, що суд при постановленні вироку щодо доведеності винуватості А. у вчиненні інкримінованого йому вбивства поспався на показання інших свідків, які очевидцями вчинення А. вбивства П. не були.

Також суд, не провівши належної перевірки, у вироку вказав, що засуджений А. із власного обріза мисливської рушниці 16 калібру здійснив постріли у потерпілого П., що призвели до його смерті. Але засуджений А. послідовно стверджував, що у нього такої зброї ніколи не було, і це твердження нічим не було спростовано.

В іншій справі апеляційний суд визнав, що не можуть бути використані як докази показання

* Закінчення. Попередні частини матеріалу опубліковано в журналі за 2014 р. № 8. — С. 7-16, № 9. — С. 6-10.

свідків, яким засуджений нібито зізнався у злочині, якщо в ході судового розгляду винуватість підсудного, крім цих показань, не підтверджена іншими доказами у справі.

Так, Апеляційний суд Волинської області скасував вирок Ковельського міськрайонного суду щодо М., засудженого за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК.

Фактично все обвинувачення у цій справі ґрунтувалось на показаннях свідків, яким нібито засуджений зізнався у злочині. При цьому судом першої інстанції не було враховано, що свідки не були очевидцями вбивства, їх показання є похідними від розповідей засудженого, які містять суттєві суперечності. Незважаючи на те, що твердженням засудженого свідки не повірили через його несерйозну поведінку та нетверезий стан, досудове слідство та суд послались на них як на основний доказ винуватості М. Судом не перевірено та не спростовано показань самого М. про причетність до умисного вбивства не його, а інших осіб. Оскільки вищевказана неповнота слідства не могла бути усунута в ході судового розгляду, справу було направлено для проведення додаткового розслідування.

Згідно із ч. 1 ст. 334 КПК в мотивувальній частині вироку суд повинен навести докази, на яких ґрунтується висновок суду щодо кожного підсудного із зазначенням мотивів, через які суд відкидає інші докази.

Апеляційний суд Волинської області ухвалою від 12 квітня 2011 р. скасував вирок Ратнівського районного суду від 26 січня 2011 р. щодо П.Н., Ц., К., Б., які були засуджені за пунктами 4, 12 ч. 2 ст. 115 КК. В ухвалі суд апеляційної інстанції звернув увагу на те, що, обґрунтовуючи винуватість П.Н., Ц. та К. у вчиненні вбивства П.Г., суд першої інстанції послався на показання підсудних на досудовому слідстві, в яких вони частково визнавали себе винними. Але у вироку суд не навів мотивів, через які він прийняв за основу ці показання підсудних, та відкинув ті, які були дані ними у судовому засіданні, незважаючи на те, що вони змінили в суді свою позицію і заперечували винуватість.

Ще один приклад. Ухвалою Апеляційного суду Вінницької області від 14 березня 2012 р. скасовано вирок Крижопільського районного суду 30 листопада 2011 р. щодо засудженого З. за ч. 1 ст. 115, ч. 3 ст. 15 і пунктами 9, 13 ч. 2 ст. 115 КК на підставі того, що в мотивувальній частині вироку суд обмежився лише переліком джерел доказів, не розкривши їх зміст та не аргументувавши, які саме дані, що містяться в них,

підтверджують винуватість засудженого. Суд не спростував належним чином висунуті на свій захист доводи засудженого про недоведеність його винуватості у крадіжці чужого майна та замаху на умисне вбивство, а також про застосування до нього фізичного насильства з боку працівників міліції на досудовому слідстві, що змусило його давати неправдиві показання.

Практика розгляду справ свідчить про випадки, коли обвинувачені особи не визнають себе винними у вчиненні тяжкого злочину, а органи досудового слідства належним чином не з'ясовують причетність до вбивства цієї особи.

Так, вирок Апеляційного суду м. Києва від 14 квітня 2011 р., яким засуджено С. та П. за ч. 4 ст. 187, пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 187 КК, скасовано ухвалою Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 13 вересня 2011 р. з направленням справи на новий судовий розгляд. Як зазначив суд касаційної інстанції, підставою для скасування вироку стало те, що судом не були належним чином перевірені доводи засуджених про їх непричетність до пограбування, вбивства і розбійного нападу, як і їх заяви про безпідставне затримання та застосування до них недозволених методів проведення досудового розслідування.

Із показань засуджених та з матеріалів справи вбачається, що вони звертались до органів прокуратури із заявами про побиття їх при затриманні та на допитах, внаслідок чого вони обмовили себе, і просили перевірити наведені ними факти, однак цього зроблено не було. Так, за скаргою засудженого С. постановою прокуратури Дарницького району м. Києва від 25 січня 2010 р. було відмовлено в порушенні кримінальної справи за фактом нанесення йому тілесних ушкоджень і перевищення влади та службових повноважень працівниками Дарницького РУ ГУМВС України в м. Києві. Під час перевірки були опитані лише особи, щодо яких С. заявляв скарги, а в порушенні кримінальної справи було відмовлено, оскільки вони заперечували проти тверджень засудженого. Інших заходів для перевірки скарги С. вжито не було. Також до справи ці матеріали перевірки долучені не були.

З урахуванням вищенаведеного колегія суддів дійшла правильного висновку, що розслідування фактів, на які посилалися засудженні, не було незалежним та безстороннім.

Ще й такий приклад. Великописарівський районний суд Сумської області 10 квітня 2012 р.

направив кримінальну справу щодо обвинувачення К. за ч. 1 ст. 263, пунктами 1, 13 ч. 2 ст. 115 КК прокурору для проведення додаткового розслідування через неповноту досудового розслідування, яка не могла бути усунута у судовому засіданні. Як зазначив суд у своїй постанові, органами досудового розслідування не було перевірено алібі підсудного, який заявляв про те, що на час події злочину він відбував покарання у місцях позбавлення волі, а його піджак, на якому виявлені сліди крові потерпілих, у цей час використовувався його рідним братом. Це рішення ухвалою Апеляційного суду Сумської області від 22 лютого 2012 р. було залишено без змін.

Важливою гарантією об'єктивного розгляду справи та запобігання притягненню до кримінальної відповідальності невинуватих осіб є реальне забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист. Встановлено факти, коли недотримання під час досудового слідства вимог закону про забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого на захист було причиною повернення судом справ для проведення додаткового розслідування.

Порушення вимог закону щодо участі захисника під час проведення слідчих дій може бути підставою для визнання недопустимими таких доказів.

Так, ухвалою Апеляційного суду Кіровоградської області від 21 лютого 2012 р. вирок суду щодо Д. скасовано, справу повернуто прокурору на додаткове розслідування через порушення досудовим слідством права підозрюваного (обвинуваченого) Д. на захист.

На досудовому слідстві до Д., підозрюваного (обвинуваченого) у вбивстві А., постановами слідчого були допущені як захисники адвокати Н. та Ч. На порушення вимог кримінально-процесуального закону, не попередивши адвокатів про проведення слідчих дій з їх підзахисним, відбираючи у підозрюваного письмові заяви про відмову від участі адвокатів у проведенні певних слідчих дій і не з'ясовуючи мотиви такої відмови, орган дізнання, а потім і слідчий протягом певного часу проводили слідчі дії за участю Д., спрямовані на збір доказів, які лягли в основу обвинувачення (відбирали явки з повинною у підозрюваного Д., проводили з ним допити як з підозрюваним, відтворення обстановки та обставин події за фактом вбивства А.). У подальшому Д. під час допитів як обвинуваченого в присутності адвоката стверджував, що обмовив себе у вчиненні

вбивства А. під впливом незаконних дій органів досудового слідства.

Із матеріалів кримінальної справи також вбачається, що за фактом вбивства А. 27 листопада 2008 р. слідчим Добровеличківського РВ УМВС України в Кіровоградській області була порушена кримінальна справа, яка перебувала в його провадженні. Відповідно до постанов прокурора Добровеличківського району Кіровоградської області від 19 червня 2009 р. та заступника прокурора цього району від 7 липня 2009 р. була створена слідчо-оперативна група. Однак у Д. відбирались заяви про явки з повинною працівниками міліції, які не входили до складу слідчо-оперативної групи, а в деяких явках з повинною взагалі не було зазначено осіб, які їх приймали.

Отже, у зазначений період працівниками міліції та слідчим проводились із Д. певні процесуальні дії без залучення до участі у справі захисників. Але ці обставини залишилися поза увагою суду, який при постановленні вироку не зважав на те, що слідчі дії, дані яких лягли в основу обвинувачення і були враховані судом як належні та допустимі докази, проводились без участі адвоката.

Ще один приклад. Ухвалою Новоковського районного суду Луганської області від 14 травня 2012 р. справа щодо С. за обвинуваченням у вчиненні злочинів, передбачених ч. 1 ст. 121, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК, за клопотанням державного обвинувача на підставі ст. 281 КПК повернута прокурору Луганської області для проведення додаткового розслідування.

Підставою для повторного повернення справи на додаткове розслідування стало те, що органами досудового слідства не були виконані вказівки Верховного Суду України, викладені в ухвалі про повернення справи на додаткове розслідування, а саме: органу досудового слідства необхідно було забезпечити право на захист С., перевірити його доводи про непричетність до вбивства потерпілої З., перевірити версії про причетність до вбивства інших осіб. Крім того, органами досудового слідства не були спростовані показання С. про незаконні дії працівників Сватівського РВ УМВС, не з'ясовано, яким чином у будинку З. після двох оглядів місяця події 21 вересня та 22 вересня 2009 р. за участю двох експертів-криміналістів, судово-медичного експерта, старшого слідчого-криміналіста, заступника прокурора Луганської області не були виявлені відбитки пальців рук С., а в ході огляду 26 вересня 2009 р. відбитки його пальців вже

виявлені. Не спростована версія підсудного та захисника про те, що С. не міг вчинити інкримінований злочин у зазначений в обвинуваченні час, оскільки мав алібі, яке перевірено не було. Усі вищезазначені недоліки неможливо було усунути в судовому засіданні.

З огляду на викладене, можна зазначити, що правильним є сумнів суддів щодо достовірності доказів, одержаних з грубим порушенням норм КПК, якими регулюється процес доказування винуватості осіб у вчиненні злочинів.

Застосування практики Європейського суду з прав людини

У практиці Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ) є рішення, в яких питання про використання доказів, отриманих «незаконно», аналізувалося з урахуванням принципу права на справедливий судовий розгляд.

Як приклад варто навести справу «Луценко проти України», що була предметом перегляду Верховним Судом України на підставі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушень міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом. У постанові від 5 грудня 2011 р. Верховний Суд України зазначив таке.

Рішенням ЄСПЛ від 18 грудня 2008 р. у справі «Луценко проти України» констатовано порушення судами першої та касаційної інстанцій при розгляді кримінальної справи щодо Л.С. п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), яке полягало в тому, що права захисту були обмежені в ступені, що підриває справедливість процесу в цілому.

Л.С. було визнано винним та засуджено за вчинення умисного вбивства з корисливих мотивів за п. «а» ст. 93 КК 1960 р. та за інший злочин. В основу обвинувачення як органами досудового слідства, так і судом було покладено зізнавальні показання співобвинуваченого у цій справі Л.М., які він дав під час допиту як свідок.

Водночас Л.М. негайно після допиту відмовився від цих показань, поскаржившись компетентним органам на те, що він давав їх під тиском; послідовно заперечував свої первісні визнання не тільки в ході судового розгляду, але також на стадії досудового розслідування.

У той же час Л.М. не міг бути допитаним у суді у зв'язку з тим, що справу спочатку було

зупинено до його розшуку, а потім закрито у зв'язку зі смертю.

У постанові Верховний Суд України зазначив, що висновки й аргументи ЄСПЛ повністю збігаються з відповідними положеннями кримінально-процесуального законодавства України 1960 р. Зокрема, згідно зі ст. 323 КПК вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим, а оцінка доказів має ґрунтуватися на всебічному, повному та об'єктивному розгляді усіх обставин справи в сукупності.

Відповідно до ч. 2 ст. 327 КПК обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і постановляється лише за умови, що в ході судового розгляду винність підсудного у вчиненні злочину доведена. Згідно із ч. 1 ст. 334 КПК у мотивувальній частині вироку суд повинен навести докази, на яких ґрунтується висновок суду щодо кожного підсудного із зазначенням мотивів, через які суд відкидає інші докази.

Суд першої інстанції зазначені вимоги закону належним чином не виконав.

Формулюючи в мотивувальній частині вироку обвинувачення, визнане судом доведеним, апеляційний суд навів обставини, які могли бути встановлені лише з показань Л.М., наданих на початку досудового слідства при допиті як свідка. Зокрема, лише Л.М. давав показання щодо передачі ним Л.С. 12 тис. доларів США, наявності у останнього пістолета, а також про вчинення Л.С. вбивства М. Інших доказів передачі грошей Л.С., придбання та носіння ним вогнепальної зброї та бойових припасів до неї органами досудового слідства встановлено не було.

При цьому суд у вироку не вказав, чи бралися ним до уваги як докази показання Л.М., а якщо й бралися, то які саме; з яких причин не взято до уваги інші показання Л.М., у яких він, починаючи з 21 листопада 1995 р., стверджував, що на початку досудового слідства (18 і 20 листопада 1995 р.) обмовив себе і Л.С.

Суд також належним чином не перевірів тверджень Л.М. про те, що 18 і 20 листопада 1995 р. він дав показання внаслідок застосування до нього незаконних методів з боку працівників правоохоронних органів. Крім того, суд першої інстанції не дав жодної оцінки скаргам Л.С. та Л.М. щодо застосування органами дізнання та досудового слідства незаконних методів слідства.

Колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України при розгляді справи щодо Л.С. у касаційному порядку 11 березня 2004 р. не звернула уваги на зазначені

вище істотні порушення процесуального закону, які допустив суд першої інстанції. Навпаки, колегія суддів у своїй ухвалі, зазначивши, що вирок суду щодо Л.С. є обґрунтованим, послалася на показання Л.М., які той давав 18 і 20 листопада 1995 р., і на які як на докази не посилався суд першої інстанції у вирок. При цьому колегія суддів не вказала, чому вона вважає законним спосіб отримання цих показань, з яких мотивів відкидає інші показання Л.М., у тому числі і щодо незаконності застосованих до нього методів.

За таких обставин вирок судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Донецької області від 3 жовтня 2003 р. та ухвалу колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 11 березня 2004 р. щодо Л.С. скасовано, справу направлено на новий судовий розгляд до суду першої інстанції.

Слід звернути увагу, що чинний КПК 2012 р. передбачає та розкриває у гл. 4 § 1 «Поняття доказів, належність та допустимість при визнанні відомостей доказами», тому судам необхідно дотримуватися цих вимог.

Під час підготовки аналізу встановлено, що суди при розгляді справ цієї категорії у своїх судових рішеннях враховують рішення ЄСПЛ.

Наприклад, в ухвалі Апеляційного суду м. Києва від 24 квітня 2012 р., якою кримінальну справу щодо обвинувачення Г. у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 27, пунктами 6, 12 ч. 2 ст. 115 КК, повернуто прокурору м. Києва на додаткове розслідування через те, що органами досудового слідства не вжито всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи, не усунуті суперечності, які не дають підстав для прийняття однозначного рішення, міститься посилання на рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» (п. 54 рішення від 21 жовтня 2010 р., яке набуло статусу остаточного 21 січня 2011 р.), де визначено, що пункти 1 і 3 (d) ст. 6 як загальне правило вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше.

В ухвалі Новоковського районного суду Луганської області від 14 травня 2012 р. про повернення кримінальної справи за обвинуваченням С. за ст. 121, п. 9 ч. 2 ст. 115 КК на додаткове розслідування є посилання на рішення ЄСПЛ, зокрема у рішенні від 3 листопада 2011 р.

«Балицький проти України», де ЄСПЛ зазначив, що не відповідають принципам п. 1 та підпункту «с» п. 3 ст. 6 Конвенції порушення в частині незабезпечення права особи на захист та права не свідчити проти себе, яке полягає в тому, що зізнання, використані для засудження заявника, відбиралися у нього формально як у свідка під час адміністративного арешту, а фактично його допитували як підозрюваного, не забезпечивши при цьому права мати захисника та не свідчити проти себе.

Практика призначення покарання за вчинення умисного вбивства

Аналіз практики призначення покарання за вчинення умисного вбивства з кваліфікуючими ознаками показав, що суди в переважній більшості справ про розглядувані злочини призначали винним особам покарання відповідно до вимог ст. 65 КК.

Проте у судовій практиці мали місце випадки неправильного застосування судами кримінального закону при призначенні засудженим покарання у справах цієї категорії.

Пленум Верховного Суду України у п. 6¹ Постанови від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» (із змінами, внесеними згідно з постановами Пленуму Верховного Суду України № 18 від 10 грудня 2004 р., № 8 від 12 червня 2009 р. та № 11 від 6 листопада 2009 р.) звернув увагу судів на особливості призначення покарання за вчинення готування до злочину або вчинення замаху на злочин. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 68 КК у разі засудження особи за готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК, а відповідно до ч. 3 цієї ж статті у разі засудження за замах на злочин строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. При цьому, призначаючи особі покарання згідно з частинами 2 і 3 ст. 68 КК, у вирокі суд повинен наводити відповідні мотиви; посилатися на ст. 69 КК у такому разі не потрібно.

Правила частин 2 і 3 ст. 68 КК не можуть бути застосовані при призначенні покарання

особі, яка у віці 18 і більше років вчинила злочин, за який передбачено найбільш суворий вид покарання — довічне позбавлення волі, оскільки цей вид покарання є таким, що виключає можливість визначення його половини чи двох третин.

Однак до осіб, які вчинили готування до такого злочину або вчинення замаху на злочин у віці до 18 років, і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були у стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, і яким не може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі (ч. 2 ст. 64 КК), мають застосовуватися вимоги частин 2 і 3 ст. 68 КК, виходячи з максимально-го покарання позбавлення волі на певний строк.

Верховний Суд України, розглянувши справу щодо С., констатував, що суд касаційної інстанції в двох справах неоднаково застосував кримінальний закон, у результаті чого було ухвалено різні за змістом судові рішення щодо подібних суспільно небезпечних діянь. Це сталося внаслідок неоднакового розуміння колегіями суддів питання щодо співвідношення норм Загальної та Особливої частин КК, а саме — ч. 3 ст. 68 і ч. 2 ст. 115 КК.

Як встановлено судами, засуджені у різних справах Ю. і С. учинили замах на умисне вбивство.

Вироком Апеляційного суду Черкаської області від 6 грудня 2010 р. Ю. засуджено за ч. 2 ст. 15 і пунктами 1, 2, 4, 6, 7, 13 ч. 2 ст. 115 КК до довічного позбавлення волі.

Ухвалою колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29 березня 2011 р. вирок щодо Ю. залишено без змін.

Постановляючи зазначену ухвалу, суд касаційної інстанції зазначив, що оскільки найбільш суворим видом покарання, передбаченого санкцією ч. 2 ст. 115 КК, є довічне позбавлення волі, яке не має строкового виміру, суд, призначаючи Ю. покарання, обґрунтовано не застосував положення ч. 3 ст. 68 КК. І такий висновок ґрунтується на вимогах закону.

У справі С. касаційним судом було прийняте протилежне за змістом рішення.

Колегія суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, змінюючи своєю ухвалою від 14 квітня 2011 р. вирок Апеляційного суду Запорізької області від

19 листопада 2010 р. щодо С. та пом'якшуючи йому покарання за ч. 2 ст. 15 і п. 7 ч. 2 ст. 115 КК до 9 років позбавлення волі, на обґрунтування такого рішення послалася на ч. 3 ст. 68 КК, вимоги якої, на думку суду, не були враховані судом першої інстанції при призначенні засудженому покарання.

Однак при призначенні покарання С. за замах на вчинення вбивства з хуліганських мотивів судом касаційної інстанції було ухвалено помилкове рішення та безпідставно йому було пом'якшено покарання до 9 років позбавлення волі.

Постановою Верховного Суду України від 12 вересня 2011 р. ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 14 квітня 2011 р. щодо С. скасована, а справа направлена на новий касаційний розгляд.

Аналогічна помилка була допущена Апеляційним судом Тернопільської області у справі щодо К., якого вироком Борщівського районного суду Тернопільської області від 15 серпня 2011 р. було засуджено за ч. 2 ст. 15 і п. 1 ч. 2 ст. 115 КК на 14 років позбавлення волі. Апеляційна інстанція вирок змінила з пом'якшенням міри покарання до 10 років позбавлення волі і на обґрунтування такого рішення послалася на ч. 3 ст. 68 КК, хоча підстав для цього у даному випадку не було, оскільки К., 1959 р.н., тобто будучи повнолітнім, учинив злочин, за який передбачено найбільш суворий вид покарання — довічне позбавлення волі.

Відповідно до ч. 4 ст. 67 КК якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як обтяжуючу.

У вироку Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинська від 9 вересня 2011 р., яким засуджено Ю. за п. 13 ч. 2 ст. 115 КК, суд першої інстанції послався як на обтяжуючу покарання обставину (настання тяжких наслідків) — смерті потерпілої. Апеляційна інстанція в цій частині вирок суду першої інстанції змінила, виключивши з мотивувальної частини вказану обтяжуючу покарання обставину, оскільки настання смерті передбачено диспозицією ч. 2 ст. 115 КК.

Інший приклад. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 20 квітня 2011 р. щодо Л. змінено апеляційною інстанцією шляхом виключення з мотивувальної частини вироку

визнання обставинами, що обтяжують покарання засудженого, — вчинення злочину з особливою жорстокістю, загально небезпечним способом і настання такого виду тяжких наслідків, як смерть. У зв'язку з чим пом'якшено останньому покарання за п. 7 ч. 2 ст. 115 КК.

Своє рішення суд другої інстанції мотивував, зокрема, і тим, що вчинення злочину з особливою жорстокістю, загально небезпечним способом є ознаками пунктів 4, 5 ч. 2 ст. 115 КК, які Л. не інкримінувалися.

Пленум Верховного Суду у п. 18 Постанови № 2 роз'яснив, що при засудженні особи за декількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК покарання за кожним пунктом цієї статті окремо не признається. Однак при його призначенні необхідно враховувати наявність у діях винного декількох кваліфікуючих ознак умисного вбивства як обставин, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину.

Проте всупереч вимогам п. 18 Постанови № 2, вироком Олевського районного суду Житомирської області від 15 серпня 2011 р. Р. було окремо засуджено за п. 4 ч. 2 ст. 115 КК на 14 років позбавлення волі з конфіскацією майна, за п. 6 ч. 2 ст. 115 КК — на 13 років позбавлення волі з конфіскацією майна. Із застосуванням вимог ст. 70 та ст. 71 КК визначено остаточне покарання 14 років 6 місяців позбавлення волі з конфіскацією майна. Ухвалою Апеляційного суду Житомирської області від 1 листопада 2011 р. цей вирок скасовано в частині призначення покарання та справу повернуто на новий судовий розгляд.

Відповідно до ч. 2 ст. 71 КК при складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточного призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

Приклад, вироком Апеляційного суду Закарпатської області від 18 березня 2011 р. особі за вчинення злочинів, передбачених пунктами 1, 4, 6, 12 ч. 2 ст. 115, частинами 3, 4 ст. 187 КК, ч. 3 ст. 185 КК, шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим визначено покарання за сукупністю злочинів у виді довічного позбавлення волі з конфіскацією всього майна. На підставі ч. 1 ст. 71 КК суд до покарання за цим вироком приєднав частину невідбутого покарання у виді 1 року позбавлення волі за попереднім вироком Мукачівського міськрайонного суду

Закарпатської області від 25 листопада 2005 р. і остаточно визначив покарання за сукупністю вироків у виді довічного позбавлення волі з конфіскацією всього майна.

Касаційним судом було визнано, що часткове приєднання до покарання за новим вироком невідбутої частини покарання за попереднім вироком, як то передбачено ч. 1 ст. 71 КК, не суперечить фактично застосованому принципу поглинення менш суворого покарання довічним позбавленням волі відповідно до вимог ч. 2 вказаної статті.

Разом з тим відповідно до ч. 2 ст. 71 КК при складанні покарань у виді довічного позбавлення волі та будь-яких менш суворих покарань загальний строк покарання, остаточного призначеного за сукупністю вироків, визначається шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі.

Розглянувши справу, Верховний Суд України констатував, що касаційний суд ухвалив помилкове рішення, оскільки не врахував положень ч. 2 ст. 71 КК. Постановою Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 квітня 2012 р. ухвалу колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 8 грудня 2011 р. щодо засудженого скасовано, а справу щодо нього направлено на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

* * *

Аналіз судової практики розгляду кримінальних справ про умисне вбивство засвідчив, що суди України в цілому забезпечують правильне вирішення справ цієї категорії.

Разом з тим в ході підготовки аналізу виявлені непоодинокі недоліки в роботі органів досудового слідства, які тягли перекваліфікацію дій винних осіб, повернення справ на додаткове розслідування чи навіть скасування постановлених у таких справах вироків судами вищої інстанції.

У судовій практиці також мали місце випадки неправильного застосування кримінального закону як при кваліфікації дій засуджених, так і при призначенні останнім покарання за вчинення умисного вбивства з кваліфікуючими ознаками.

Слід зауважити, що усунення зазначених в аналізі недоліків сприятиме правильному та однаковому застосуванню закону при розгляді справ зазначеної категорії.